

Ričardo Gavelio prozos (re)konstrukcija. Rašė metafizikas!

Ričardas Gavelis's Prose (Re)construction.
The Metaphysician Wrote!

NERIJUS BRAZAUSKAS

Nepriklausomas tyrėjas

nerijusbraz@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0007-9043-8848>

Jūratė Čerškutė 2025. *Galvoja fizikas! Ričardo Gavelio prozos sistema*: monografija, Vilnius: Lapas, 489 p. ISBN 978-609-496-018-5

Ar įmanoma monografijoje atskleisti rašytojo Ričardo Gavelio (1950–2002) mąstymo, rašymo, matymo, recepcijos, refleksijos sistemą (-as)? Literatūrologė dr. Jūratė Čerškutė intelektualiai aistringai ir tvirtai sako, kad taip, ir Gavelio 75-mečio proga Lietuvos kultūros laukui pateikia savąją Gavelio prozos sistemos versiją – monografiją *Galvoja fizikas! Ričardo Gavelio prozos sistema* (2025), kurią išleido leidykla „Lapas“. Tikėčiausi, kad monografijos leidėjas bus akademinės institucijos leidykla, tačiau autorė priėmė kitokį sprendimą, pasirinko kitus institucinius rėmėjus, o tai liudija sveikintiną konkurenciją akademinės leidybos rinkoje. Monografijos pavadinime esantis šauktukas kelia iššūkį tradicinei lietuviškai monografijos sampratai, tai labai aktualu ir reikalinga.

Stendališkas monografijos dizainas (dizainerė Aurelija Slapšytė) ne įspėja skaitytoją, o kviečia jį aistringai, tiksliai ir kritiškai leistis į kelionę po Gavelio

Received: 13/01/2026 **Accepted:** 25/02/2026

Copyright © 2026 Nerijus Brazauskas. Published by the Institute of Lithuanian Literature and Folklore Press. This is an Open Access article distributed under the terms of Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

kūrybos pasaulį. Leidinio pirmojo viršelio atvarte randame savitą „literatūrologinio ir monografinio raporto“ žanrą, Gavelio prozos biografijos rakursą, autorės kvietimą skaityti ir atrasti visą Gavelio prozą, autorės biogramą ir informaciją, kad Gavelio kūrybą mokslininkė tyrė penkiolika metų.

Skaitytoją į kelionę palydi ikoninė Gavelio nuotrauka (autorė Džoja Gunda Barysaitė), tarsi klausianti: ar pajėgsi mane, autorių, suprasti ir atrasti? Kad būtų lengviau, skaitytojui į pagalbą ateina prof. dr. Paulius V. Subačius (jis ir mokslinis recenzentas) ir žurnalistė Gražina Michnevičiūtė, ketvirtąjo viršelio atvarte akcentuojantys Čerškutės kritinę distanciją ir monografijos solidumą. Prie to prisidėjo ir antroji recenzentė – prof. dr. Aušra Jurgutienė, beje, Čerškutės disertacijos „Dekonstrukcija Ričardo Gavelio prozoje“ (2014) mokslinė vadovė.

Monografija (anotacijoje U. A. [leidyklos redaktorė Ūla Ambrasaitė] vartoja studijos sąvoką) turi visus jai privalomus mokslinius atributus, kuriuos išskiria „džiazuojantis“ tyrėjos požiūris į išlaisvintą monografijos struktūrą, į metodologijos nesatį „Įvade“, į „Įvadą“ perskrodžiančias tris metaliteratūrinės pradžias, į tris pagrindines knygos dalis, koduojančias žanro ir metodo klausimą, į išvadas apie paskutinį romaną, į monografijai nebūdingą dalį „*Post scriptum*. Kodėl Gavelis?“ (p. 482¹), sukuriančią uždarą Gavelio rašymo apytakos ratą, kurio pradžia yra pirmojoje dalyje „Gavelio novelistika: [...] *prae scriptum*“ (63). Šioje sistemoje funkcionuojanti trinarė struktūra suponuoja ir tris galimus monografijos skaitymo variantus. Skaitytojas gali rinktis: a) skaityti visą tekstą; b) skaityti tik dekonstrukcijos puslapius; c) skaityti tik Gavelio archyvinius šaltinius, skenuotus vaizdus, kurių maketas verčia ne kartą paversti knygą, t. y. padaryti pauzę, reikalingą (ap)mąstymui.

„Bibliografija“ taip pat turi savo struktūrą, chronologinės sekos principu išdėstytus archyvinis, pirminius, antrinius šaltinius, literatūros sąrašą, iliustracijų sąrašą. Konceptuali santrauka anglų kalba perteikia esminę monografijos informaciją, labai tiksliai (meistriškai!) apibrėžia Gavelio prozą (478), paaiškina monografijos pavadinimą, struktūros lygmenis, tekstuose įrašytą dekonstrukciją apibrėžia kaip varomąjį kūrybinį principą, kitakalbiui skaitytojui nurodo rašytojo kūrinius, išverstus į anglų kalbą.

Man asmeniškai vertingiausias pasirodė autorės sprendimas imanentiniu monografijos tyrimo objektu padaryti Gavelio rankraščių, mašinraščių, laiškų,

1 Čia ir toliau cituojant iš šios monografijos skliausteliuose nurodomas puslapio numeris.

užrašų knygelių fragmentus, kuriems teoriškai pagrįsti, kaip ir visai monografijai, būtų pravertusi Gérard'o Genette'o suformuluota parateksto koncepcija (Genette 1997). Periteksto ir epiteksto skirtis, viešas epitekstas, privatus epitekstas etc. būtų padėjęs autorei teoretizuoti, analizuoti ir interpretuoti minėtus archyvinius Gavelio tekstus.

Tyrimo metodologija, mano manymu, sukonstruota iš genetinės kritikos, dekonstrukcijos, intertekstualumo, komparatyvistikos teorijų. Autorė viso to neįvardija, nes ji pasirinko metodologijos gimimo monografijos rašymo / skaitymo procese kelią, kurį atsekti turi pats skaitytojas. Genetinės kritikos (prancūzų genetinė kritika) indėlis matyti iš conceptualaus pavyzdžio, kaip rekonstruojamas ir analizuojamas Gavelio rašymo ir mąstymo procesas, abejojant „galutinio teksto“ reikšme, tiriant įvairias įtakas tekstui ir perskaitant paties teksto istoriją (Deppman ir kt. 2004: 1–16). Dekonstrukcija atskleidžia dvigubą mąstymo ir rašymo konstrukciją, kurios teorine atrama tampa Derrida idėja „Tai dekonstruojasi“ (Derrida 2006: 192), kurią praktika tyrime paverčia Josepho Hilliso Millerio teorinės apibrėžtys.

Intertekstualumas, mano galva, funkcionuoja Roland'o Barthes'o apibrėžtimi, išsakyta jo veikale *Autoriaus mirtis*, suponuojančiame, kad tekstas yra daugiamatė erdvė, susidedanti iš rašymų įvairovės, lemiančios teksto kaip citatų audinio sampratą. Komparatyvistika monografijoje iškyla kaip klijai, tvirtai sujungiantys Gavelio tekstus su Vakarų kultūros (kon)tekstais, todėl ją identifikuojant ir teoretizuojant prisimintina Jonathano Cullerio mintis: „[j]eigu ji priešinsis veržimuisi į kultūros studijas, komparatyvistinė literatūra suras savo naują tapatybę kaip literatūros studijų vieta platesnėse dimensijose – literatūros studijos kaip transnacionalinis fenomenas“ (Culler 1995: 119).

Trys „Įvado“ pradžios pateikia tris autoriaus versijas, kurias galima pavadinti (de)konstrukcinėmis autoriaus paieškomis. Michelis Foucault autorių pavadino „autorine funkcija“, kuri yra tam tikrų diskursų egzistavimo, cirkuliacijos ir funkcionavimo visuomenėje būdo charakteristika. Šiai pozicijai pritarianti Čerškutė plėtoja skirtingų Gavelių koncepciją, ir jai tai pavyksta padaryti ne „Įvade“, o minėtose trijose pagrindinėse knygos dalyse, kuriose (ap)mąstomas Gavelis novelistas, Gavelis sovietmečio trilogijos autorius, Gavelis apokaliptiškų naujųjų laikų romanų autorius.

„Įvade“ Čerškutė akcentuoja svarbią idėją (ji paskatino ir monografijos gimimą?): „Gavelis buvo ir lieka išskirtine lietuvių literatūros figūra – neabejotinai

žinoma, bet per menkai pažinta“ (11). Ir kaltas čia ne tik romanas *Vilniaus pokeris* (1989), ne tik talentinga XX a. 6-o dešimtmečio rašytojų karta, ne tik atsargus kritikų vertinimas, ne tik istorinis okupacinis laikotarpis, ne tik neskirta Nacionalinė kultūros ir meno premija, bet ir kūrybos stilius: „Gavelio proza yra logiška ir sąmoninga konstrukcija, racionaliai apgalvota ir preciziškai sudėliota, kupina netikėtų pasakojimo modelių, griauinančių reikšmės vienvaldystę“ (14). Kitaip sakant, Čerškutė pagrįstai įžvelgia tai, ką pavadinčiau metoniminiu kūrybiniu mąstymu (ir analogiška menine raiška), kuris lietuvių literatūros kanone istoriškai pralaimi metaforiniam kūrybiniam pradui.

„Įvade“ išskirti du chronologiniai Gavelio kūrybos etapai (I – 1973–1987; II – 1989–2002), tyrime virstantys trimis (!) etapais ir knygos struktūrinėmis dalimis, liudytų konstrukciją, o ne dekonstrukciją, kurios būtų galima tikėtis iš autorės. Šie etapai tampa knygos struktūra, jie padeda formalizuoti, struktūruoti, bet nepadeda dekonstruoti. Čia reikia paaiškinti, kad tyrime (re)konstruojama Gavelio prozos sistema, o dekonstruojamos tos sistemos dalys, t. y. konkretūs tekstai. Kitaip sakant, autorė monografijoje atlieka dvigubą dekonstrukcijos judesį: ir dekonstruoja, ir rekonstruoja, o paskatą tam suteikia literatūros teoretiko Hilliso Millerio darbai.

Literatūrologė monografijoje, „Įvade“, daug dėmesio skiria knygos pavadinimo aiškinimui, kuris, jos manymu, leidžia atskleisti gavelišką epistemą ir pagrįsti visą knygą laikančią idėjinę konstrukciją – tikėjimą ir žinojimą, kad „Gavelis sukūrė griežtą prozos sistemą [...]“ (26). Čia kelčiau vieną esminių klausimų: ar rašytojas Gavelis sukūrė prozos sistemą, ar analitiškoji literatūrologė Čerškutė sukonstravo ir pagrindė Gavelio prozos sistemą?

Pirmoji dalis skirta pirmajam Gavelio prozos etapui (1970–1987), kuris paankstinamas dėl pirmųjų tekstų *Nemunui*, Gavelio novelistikai, t. y. rašytojo prozos sistemos pradžiai. Aptariamoji dalis išsiskiria tuo, kad autorė sugėbėjo aktualinti visas! noveles ir susieti jų kūrimą su profesionalaus rašytojo gimimu. Verta ir pagrįsta įžvalga, kad „[a]nkstyviausiam kūrybos laikotarpiui (1970–1972) priskirtinos ir dvi Gavelio užrašų knygelės, kuriose galima rasti nemažai apsakymų siužetų projektų [...]“ (67). Šie epitekstai atskleidžia ir kūrybinį procesą, ir rašytojo metarefleksiją, ir debiutinės knygos *Neprasidėjusi šventė* (1976) kontekstą.

Čerškutė šiame skyriuje, kaip ir visoje knygoje, aprėpia visą Gavelio (ne)publikuotos kūrybos panoramą, ją detalai atskleidžia skaitytojui, kuris, pvz., sužino apie rankraštyje likusį pirmąjį romaną, kuris galėjo vadintis *Concerto grosso*

(rašytas 1973–1976 m.). Autorė aktualina svarbią to meto pasaulinės literatūros panoramą, o jos įvardyti kūrinio nepublikavimo motyvai atskleidžia sovietmečio lietuvių literatūros lauko situaciją.

Gavelis, Pierre'o Bourdieu terminais, neturėjo simbolinio kapitalo, o tradicija lėmė, jog debiotuoti rašytojas turėjo „smulkiosios prozos“ (70) kūrinį. Pastarojo termino XXI a. derėtų atsisakyti, kaip tai jau anksčiau padarė lietuvių tautosakos tyrėjai, pasiūlę „trumpų pasakymų“ tautosakos terminą. Beje, pati autorė knygoje vartoja ir „trumposios prozos“ (73) sąvoką. Be to, į akis krinta ir tai, kad pats Gavelis vartoja apsakymo žanro sąvoką, o literatūrologė – novelės terminą. Jeigu šie terminai vartojami sinonimiškai („short story“ tradicija), monografijoje turėtų būti apsiibrėžta.

Nepublikuota ankstyvoji novelistika parodoma kaip kūrinių motyvų ir kūrybos principų, perimtų iš pasaulinės literatūros korifėjų, formavimosi visetas. Čia matome, kad *Užrašų knygeliių* įrašai autorei tampa pagrindžiančiuoju argumentu, nors literatūrologinis tyrimas skatintų kai kada ir įtariau žvelgti į rašytojo asmeninius užrašus, ieškoti atsakymo į tokius klausimus kaip šis: kodėl Gaveliui turbūt netiko Julio Cortázar'o apsakymų principai „5. Juokas? 6. Pasakojimas? 7. Leksika?“ (81).

„Dramaturgijos epizodas“ man atrodo kaip svetimkūnis, jis neatskleidžia nieko naujo, išskyrus tai, kad praplečia rašytojo bibliografiją, tačiau monografija yra šis tas daugiau. Be to, I dalies pavadinimas suponuoja, tarsi visa novelistika turėtų būti laikoma tikruoju debiotu, nors nagrinėjant antrąją Gavelio apsakymų knygą *Isibrovėliai* (1982) tikruoju debiotu siūloma laikyti būtent ją „ne tik dėl labiau išgryninto stiliaus, idėjų raiškos, bet ir dėl struktūrinio tvirtumo [...]“ (109).

Matome, kad autorė tikrajam debiotui kelia kūrinio kokybės kriterijų, bet ne leidybos faktą, o tai reikalauja ir teorinės refleksijos, kurios šįkart trūksta. Ją pakeičia detali recenzijų apžvalga, po kurios pereinama į „pilkąją zoną“, joje skaitytojas susiduria su dekonstrukcijos puslapiais, kuriuose conceptualiai analizuojama ir interpretuojama, kaip *Isibrovėlių* apsakymuose aptinkama ir sprendžiama naratoriaus problema. Literatūrologė minėtą problemą pagrįstai susieja su dekonstrukcijos postuluojamu prasmės įtrūkiu tekste ir atskleidžia destabilizuotas, kvestionuotas, išardytas, apverstas pasakojimo, pasakotojo, personažo konfigūracijas.

Jas dekonstrukciškai atskleisti padeda Hilliso Milerio „anaratologija“ (123), kvestionuojanti G. Genette'o naratologiją. Čerškutė pagrįstai nesiremia Genette'o

naratologija, nes ši, be kita ko, griežtai atskiria realų asmenį nuo autoriaus, o gavelologė knygoje remiasi kitokia samprata, paliekančia tarp jų Ariadnės siūlą. Tai daryti jai padeda Derrida idėja, kad rašymas yra inauguracinis, pavoingas ir skausmingas. Mąstytojas tiksliai apibrėžia rašymą: „Jis nežino, kur jis einas, nėra žinojimo, galinčio jį sulaikyti nuo esminio veržlumo link jį konstituojančios prasmės, ir tai visų pirma yra jo ateitis. Vis dėlto jis yra kaprizingas tik dėl bailumo. Taigi čia nėra draudimo nuo rašymo rizikos“ (Derrida 2001: 11).

Dekonstrukcijos teorija ir jos plėtotės knygoje yra aiškios, patikslintos, apibrėžtos, todėl skaitytojas niekuo nerizikuoja. O jeigu šiame skyriuje skaitytojas po *Isibrovėlių* recepcijos iš karto pereis prie Gavelio laiškų Raibšteiniui ir jų teorinių paraščių, jam bus sunkiau suvokti, kodėl Gavelis apskritai iškelia teorines kūrybos problemas. Bet ir čia yra išeitis – skaitytojas gali atsiversti skyriaus apie Gavelio novelistiką konceptualų apibendrinimą (185–190), o vėliau vėl grįžti prie jo skaitymą sustabdžiusio įtrūkio. Tiesa, „Turinyje“ šio apibendrinimo skaitytojas neras, jį tekste rodo asterikso ženklas *** (185) ir išvados, iš kurių esmine laikyčiau šią: „[n]ovelistika yra Gavelio epistemos, kaip kūrybos archyvo, pradžia“ (186).

Antroji monografijos dalis skirta antrajam Gavelio kūrybos etapui (1989–1993), sovietmečio trilogijai, dekonstrukcijos įrankių (iš)bandymui, rašytojo Gavelio meistrystės atvėrimui. Tiesa, tai daroma skirtingai, nes ne visiems romanams, kaip matysime, taikomi dekonstrukcijos įrankiai. Apskritai dekonstrukcijos teorija turėtų (iš)ardyti kūrybos etapus, juose įžvelgti pertrūkius, įsiveržimus, tačiau autorė lieka ištikima ir klasikiniam chronologiniam principui, o tai galima būtų pavadinti ir jos metadialogu su vėlyvąja dekonstrukcija.

Čerškutė pirmus tris Gavelio romanus vadina sovietmečio trilogija, pateikia keturis argumentus, kuriuos pavadinčiau istoriniu, genetiniu, kritiniu ir metaliteratūriniu, akcentuoja istorinių įvykių kaip metaforų sampratą. *Jauno žmogaus memuarai* analizuojami išsamiaame istoriniame, leidybiniame, rašymo kontekste, o tai leidžia įžvelgti įvairias temas (totalitarinė valdžia), personažų poveikslus, intertekstus (Jamesas Joyce'as), suponuoti skirtingus romano skaitymo rakursus. Tačiau tarp jų nėra dekonstrukcijos aktualinamų diskursų, nėra ir teorinės refleksijos, kodėl dekonstrukcija čia netinka (beje, tai buvo paaiškinta disertacijoje). Vietoj to pagrindinis dėmesys skiriamas romano recepcijai, iš kurios apie romaną nepaaiškėja nieko naujo, išskyrus tai, kad recenzijos primenamos, tarsi suregistruojamos.

Gavelio *Vilniaus pokerio* analizė ir interpretacija atskleidžia autorės literatūrologinį talentą, parodo, kokiomis kortomis lošiama dekonstrukciniame literatūrologiniame / kultūrologiniame tyrime, prie kurio einama iš lėto – visų pirma analizuojant romane įrašytus skaudžius ir trauminius Lietuvos istorijos dalykus, įvardijant metafizinio blogio metaforą, įžvelgiant lietuviškojo mentaliteto ir tapatybės klausimus, formuluojant Vilniaus miesto – istorijos demiurgo – koncepciją (tiesa, neaišku, ką ir kam sako faktas, kad žodis „Vilnius“ romane paminėtas 624 kartus; 248). Paskui pristatoma išsami *Vilniaus pokerio* recepcija, kurios tikslingumas monografijoje man kelia daugiau klausimų, nei pateikia atsakymų – ar autorė tik išvardija (suregistruoja) kūrinio recepciją (tai būtų galima padaryti monografijos priede), ar ji analizuoja *Vilniaus pokerio* recepciją ir pasiūlo naujų minčių ir įžvalgų. Šiame skyriuje yra ir to, ir to, tačiau nauja mintis gimsta tik autorei aptariant jai (pa)tinkančias recenzijas (Vytauto Rubavičiaus, Marijaus Jonaičio [Šidlausko], Aurelijaus Katkevičiaus).

Skaitytojas tarsi parengiamas pagrindiniam dekonstrukciniam skaitymo ma-lonumui, kuris man asmeniškai yra vienas vertingiausių monografijos dalykų. Romanas perskaitomas kaip nesibaigiantis dekonstrukcijos labirintas, kuriame koreliuoja originali rašiomoniška naratyvinė struktūra, pa(si)kartojimo problema, įtrūkstantis dekonstrukcinis pasakojimas, analogiškas dekonstrukcinis mąstymas, dekonstrukciją patiriantis pasakotojas / veikėjas. Kita vertus, autorės (į)tikėjimas, kad tik (post)modernistinės ir (post)struktūralistinės teorijos gali padėti konceptualiai perskaityti Gavelio tekstus, vertintinas kritiškai, nes mokslinė distancija yra ir distancija su tyrimo metodologija. Distancijos kai kada trūksta ir naudojant Gavelio užrašus, laiškus, nes visa tai laikoma „tiesa“, nors Gavelis galėjo daug ką ir daug kaip (už)rašyti, nes ir jam galioja pokeriška „IR–IR“ logika.

Jeigu skaitytojas praleis pilkus, bet skvarbius *Vilniaus pokerio* dekonstrukcijos puslapius, jis šiame skyriuje skaitys *Vilniaus džiaz*o analizę ir interpretaciją, kurios pradžioje vėl pateikiami skirtingi trijų dalių romano perskaitymo rakursai, išlaikant dėmesį istorijos diskursui, vėl pristatoma romano recepcija, kurią nurodant šįkart jau ieškoma kuklios refleksijos priežasčių ir kurioje prieinama svarbi išvada, kad visi minėti trys romanai sudaro „nuoseklią gaveliškąją sovietmečio studiją“ (331).

Dekonstrukcijos puslapiuose teorine atrama padaromi Hilliso Millerio klausimai, skirti Virginios Woolf romanui *I švyturį*. Juos pasirinkdama ir aktualindama Čerškutė vėl demonstruoja analoginį mąstymą, tik manyčiau, kad autorei

būdingas teiginys – „[t]ą patį galima pasakyti ir apie [...]“ – turėtų būti po Gavelio kūrinio dekonstrukcinės analizės, o ne prieš ją (334). Nepaisant to, autorė argumentuotai atskleidžia, kodėl tikrasis *Vilniaus džiaz* pasakotojas yra Vilnius ir kodėl miestas „siekia parodyti, kad tiek pasakojimas, tiek gyvenimo erdvė tėra nuolat susiliejančių, persikuriančių tiesų ir prasmių žaismė“ (337). Pastarąją liudija ir teksto vidinės prieštaros iškelianti pasakojimo digresija, ir į sovietinę sistemą nukreipta ironija vidurinėje romano dalyje „Bakneriada“, kurias analizuodama autorė atskleidžia dekonstrukcijos teorijos įvairialypiškumą ir savo praktinį gebėjimą aktualinti dvigubą suvokimo kodą.

Apimties ir (de)konstrukcinės minties požiūriu mažiausia trečioji dalis atskleidžia Gavelio, praradusio demiurgo galią, trečiąjį kūrybos etapą (1995–1999). Jam priskiriami trys Nepriklausomybę atkūrusioje Lietuvoje parašyti romanai: *Paskutiniai žemės žmonių karta* (1995), *Prarastų godų kvartetas* (1997), *Septyni savižudybės būdai* (1999). Jie perskaitomi aktualinant pesimizmo, nevilties, apokalipsės motyvų kontekstus, perėjimo (lūžio), pasakojimo chronologijos, kūrybos fenomeno kodus, paratekstus, ypač romanų parengiamąjį medžiagą. Vis dėlto man liko paslaptis, kodėl šioje dalyje dekonstrukcijos teorija nebetaikoma nei Gaveliui (jo užimtai pozicijai), nei tekstams? Ar tai reikštų, kad dekonstrukcija nebepajėgi atskleisti „pakitusį Gavelio rašymo toną“? (378).

Regis, Čerškutė labiausiai kankinosi rašydama šią trečiąją dalį, nes jos nebetenkino nei kūrinių kokybė, nei pakeisti literatūriniai įrankiai, nei romanų parašymo tempas, nei viešos Gavelio laikysenos. Žinoma, galime sutikti, kad to meto (1993–1997 m.) lietuvių literatūrą buvo apėmusi krizė, kurią, mano galva, lėmė perėjimas nuo teksto prie skaitytojo, pirkėjo; rašytojų balansavimas tarp populiariosios ir aukštosios (elitinės) literatūros. Ir monografijos autorė, regis, sutriko susidūrusi su kitokiais Gavelio kūriniais, todėl nuo tekstų perėjo prie kontekstų, o komparatyvistinė prieiga šįkart pinkliai supančiojo pačią tyrėją, nebetekusią adekvataus lyginimo pagrindo.

„Išvados [...]“ rodo, kad autorė dekonstravo monografijos žanrą. Išvados turėtų būti rašomos apie visą monografiją, o ne apie vieną romaną – septintąjį Gavelio romaną *Sun-Tzu gyvenimas šventame Vilniaus mieste* (2002). Mėgindami vieno romano pagrindu apibendrinti visą monografiją, susiduriame su neįmanomybe, nes grožinis kūrinys logiškai pats savaime negali turėti skyrių „Įvadas“, „Gavelio novelistika [...]“ etc. Tai dekonstrukcinis intelektualinis žaismas, kylantis iš dar disertacijoje autorės išsakytos minties, kad galutinių išvadų nėra ir negali būti.

Turime dvigubą (de)konstrukcijos judesį – autorė rašo išvadą apie Gavelio romanus, apie „Gavelio kūrybinio kelio pabaigą [...]“ (440), o visa tai daroma „Išvadų [...]“ skyriuje, kuriam galėjo būti suteikta ir numeracija etc. (IV DALIS). Recenzentas pagrįstai tikisi išvadų apie visą monografinį tyrimą, bet randa tik gaveliškosios prozos sistemos hieroglifus, kurie apibendrina Gavelio prozą, bet ne monografiją. O gal knygai reikėtų suteikti naują žanrinį potipį: dekonstrukcinę monografiją?

Tiesa, ir tokiam dekonstrukcinę žaismę liudijančiame tekste atsiranda išvada apie ankstyvųjų romanų struktūros ir sistemos vaizdinio sovietinės trilogijos romanuose sąryšį. Atsisakę išvadoms nebūdingų citatų, permastę tekstą, rasime išvadą apie ironijos sampratą Gavelio romanuose, išvadą, kad „Vilnius yra visų Gavelio pasakojimų demiurgas ir istorijų lėmėjas“ (450). Pastraipoje, kurioje apibendrinamas (de)konstrukcijos hieroglifas, atsiranda išvada apie „*dekonstruktoriaus dekonstrukciją* [...]“ (452), kurią suvokiant lieka visai monografijai aktualus klausimas apie autoriaus ir jo sukurtų personažų (at)skirtį, t. y. apie (ne)egzistuojančias ribas tarp teksto ir pasaulio.

Recenzentas, Hilliso Millerio terminais, yra ir parazitas, todėl jam tenka pareiga kvestionuoti, kritikuoti. Monografijoje esama nemažai perteklinės informacijos, kuri svarbi pačiai aistringai rašančiai autorei, o ne racionaliam skaitytojui (29, 189, 266, 359). „Įvado“ poskyris „Knyga ir jos struktūra. *Galbūt taip:*“ yra arčiausiai monografijos žanro, todėl permąstytas jis galėjo atsidurti „Įvado“ pradžioje. Tačiau tai galiojūt tik klasikinei monografijai, su kurios modeliu, kaip minėta, Čerškutė polemizuoja.

Monografijoje rasime ir neapibrėžtų sąvokų, preciziškai nenurodytų šaltinių (nerašomos grožinių ir mokslinių knygų paantraštės), pasikartojimų, nulemtų nuolatinio autorės grįžimo prie ankstesnių Gavelio tekstų ar gyvenimo faktų. Lieka neaišku, kodėl autorė nenurodo cituojamų Gavelio kūrinių žanrinių paantraščių (458), nežinia, kaip autorė traktuoja „atminties karus“ (249), iš kokio šaltinio (kur jis yra?) cituojama (verčiama?) nepublikuota ir nedatuota *Vilniaus pokerio* anotacija, rašyta paties Gavelio (252–253), kas nurodoma „Bibliografijoje“ parašant šaltinį „Literatūros savižudybė“, *Metai*, 1996, Nr. 8–9“ (459) – skaitytojas turi atspėti puslapius, jeigu cituojamas fizinis žurnalas (beje, tai būtų 3–5 puslapiai), arba atsiversti el. versiją, bet nėra nuorodos, neaišku, kur ir kada išleista Hilliso Millerio studija *Naratyvo skaitymas (Reading Narrative)* (347) – tekstas nesako, tad reikia ieškoti „Bibliografijoje“, kodėl autorė Gavelio kūrinių

veikėjus vadina herojais, sąvoka, tinkančia (stebuklinei) pasakai ar Algirdo Juliaus Greimo naratyvinei semiotikai.

Kita vertus, Čerškutė taip demonstruoja pasitikėjimą skaitytoju, renkasi dekonstrukcinę kalbos laisvę (sąvokos yra kalbos dalis), polemizuoja su lietuviška monografijos samprata, kurioje viskas turi būti išrašyta ir paaiškinta nuo A iki Z. Regis, todėl monografijoje nėra ir asmenvardžių rodyklės, kuri skaitytojams labai praverstų.

Monografijai svarbus ir vadinamasis mokslinis aparatas, kurio dalis yra išnašų rašymas. Galėjo būti pasirinkta kita citavimo sistema, nes dabar, kai antrą kartą cituojamas tas pats šaltinis (32, 71, 277, 299, 307, 374), vėl nurodoma autoriaus pavardė ir (ar) dalis knygos / straipsnio pavadinimo. Santrumpa *op. cit.* būtų pagelbėjusi ir sutaupiusi autorei laiko, o knygai – vietos.

Nurodant mokslinius šaltinius išnašose trūksta vertėjų (84, 126, 390, 424, 467), juos kažkodėl autorė eliminavo. Ir apskritai sunku įžvelgti sistemą, nes, pvz., „Bibliografijoje“, skirsnyje „Literatūra“, vertėjai nurodomi, nors ir ne visur (juk Ryūnosukės Akutagawos *Miražą* iš japonų kalbos vertė Rima Torres (465); juk Derrida knygą *Apie gramatologiją* iš prancūzų kalbos vertė Nijolė Keršytė (467)).

Čerškutės literatūrologinė / kultūrologinė kompetencija, neabejotinas komparatyvistės talentas, gebėjimas atsitolinti nuo disertacinio tyrimo ir „dekonstrukcijos fokuso“ (52), teisė skaitytojui praleisti dekonstrukcijos puslapius, savikritika (ypač „Įvado“ pabaigoje), bibliografinių klaidų ištaisymai (65, 411), nuolatinis skaitytojo informavimas, kas bus kartojamai vaizduojama kituose Gavelio kūriniuose, Lietuvos istorijos priminimas (labai aktualus santraukoje anglų kalba) ir akcentavimas, „išmoningai supinkliota“ (233) monografijos struktūra, Gavelio romanų vertimų aktualijos, patikslinta tikroji Gavelio gimimo diena, intertekstinės aliuzijos, Vakarų literatūros tekstai ir kultūros kontekstai, leidiniuose ištaisytos klaidos, paaiškintos ar patikslintos kai kurios sąvokos (357), labai naudinga informacija išnašose – tai tik keletas vertingų monografijos dalykų, lėmusių manąjį skaitymo ir mąstymo malonumą.

Knygos stilius nėra pinklus ar sudėtingas, jis klausiantis, tačiau vertėtų atsakyti prieveiksmio „puikiai“ (351, 361, 378), pernelyg dažnai vartojamo veiksmažodžio „(už)fiksuoja“ ir stengtis (su)valdyti mėgavimąsi stilistiniu minties žaismu. Man asmeniškai priimtinas daugiasluoksnis postmodernistinis akademinis stilius ir jį pagimdęs mąstymas, tačiau nesutinku, kad Gavelio laiškas

(ar bet koks kitas tekstas) „įrodo“ (118) – humanitariniai mokslai nieko neįrodo, jie parodo, kvestionuoja, interpretuoja, dekonstruoja.

Jūratės Čerškutės monografija yra itin vertingas ir reikalingas darbas ne tik dėl (post)struktūralistinės metodologijos, (post)modernistinių atradimų Gavelio prozoje, autentiško mokslinio mąstymo, gavelologės kantrybės ir ištikimybės tyrimo objektui, bet ir paliudijimo, kad bet kuri monografija atsako tik į dalį klausimų, nepadeda galutinio taško, inspiruoja kitus tyrimus ir byloja literatūros (ir literatūrologijos) daugiasluoksniškumą, kaitą ir atsinaujinimą. Knyga kviečia iš naujo apmąstyti ne tik Gavelio kūrybą, bet ir patį monografijos žanrą, kurį autorė kūrybiškai (iš)laisvina. Šios originalios ir labai įdomios monografijos dėka galime atrasti ir suprasti, kaip, kada ir kodėl galvojo fizikas, o rašė metafizikas.

LITERATŪRA

- Culler Jonathan 1995. “Comparative Literature, at Last!”, in: Charles Bernheimer (ed.), *Comparative Literature in the Age of Multiculturalism*, Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 117–121.
- Deppman Jed, Ferrer Daniel, Groden Michael (eds.) 2004. “Introduction: A Genesis of French Genetic Criticism”, in: *Genetic Criticism: Texts and Avant-textes*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1–16.
- Derrida Jacques 2001. *Writing and Differance*, translated, with an introduction and additional notes, by Alan Bass, London: and New York: Routledge Classics.
- Derrida Jacques 2006. „Laiškas draugui japonui“, vertė Nijolė Keršytė, in: Lilija Duoblienė, *Šiuolaikinė ugdymo filosofija: refleksijos ir dialogo link*: mokymo priemonė aukštosioms mokykloms, Vilnius: Tyto alba, 188–195.
- Genette Gérard 1997. *Paratexts: Thresholds of Interpretation*, translated by Jane E. Lewin, foreword by Richard Macksey, Cambridge: Cambridge University Press.